

Retrospektyvinis Kuršių nerijos išskirtinės visuotinės vertės aprašas

(patvirtintas UNESCO Pasaulio paveldo komiteto 38-osios sesijos nutarimu Nr. 8E)

Valstybės narės: vertybė	Lietuva / Rusijos Federacija: Kuršių nerija
Identifikavimo Nr.	994
Įrašymo data	2000 m.

Trumpas aprašas

Kuršių nerija – išskirtinis ir lengvai pažeidžiamas smėlingas ir miškingas pajūrio nerijos kultūrinis kraštovaizdis, kuriam būdingos mažos Kuršmarių gyvenvietės. Kuršių neriją suformavo jūros, vėjo ir žmogaus veikla ir šie veiksniai ją tebekuria. Nerija pasižymi išskirtinių gamtos ir kultūros savybių gausa ir yra išlaikiusi savo visuomeninę ir kultūrinę svarbą. Vietos bendruomenės prisitaikė prie kintančios gamtos aplinkos tam, kad išgyventų. Ši žmogaus ir gamtos sąveika ir suformavo Kuršių nerijos kultūrinį kraštovaizdį.

Kuršių nerijos istorija dramatiška: prieš 5 000 metų ant moreninių salų iš srovių nešamo smėlio ilgainiui susidarė siauras vėliau mišku apaugęs pusiasalis (98 km ilgio ir 0,4–3,8 km pločio), kuris skiria Baltijos jūrą nuo Kuršių marių. Tai – Didysis kopagūbris. Po intensyvaus miškų kirtimo XVII–XVIII a. kopos ėmė slinkti Kuršių marių link, palaidodamos seniausias gyvenvietes. XIX a. pradžioje tapo akivaizdu, kad nesiėmus skubių veiksmų žmogus negalės ilgiau gyventi šioje teritorijoje. Todėl buvo pradėti ir tebesitęsia kopų tvirtinimo darbai. Siekiant sustabdyti smėlio plitimą į neriją, iki XIX a. pabaigos išilgai jūros pakrantės buvo suformuotas apsauginis kopagūbris, o Didysis kopagūbris apželdintas mišku ir sutvirtintas žabų tvorelėmis. Dabar Kuršių nerijoje vyrauja miškai ir smėlynai. Urbanizuotos teritorijos (aštuonios mažos gyvenvietės) sudaro tik 6 proc. nerijos ploto.

Vertingiausi Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio elementai ir ypatumai yra jos išskirtinis dydis ir bendroji erdvinė struktūra, atskleidžianti darnų žmogaus ir gamtos sambūvį; būdingos Kuršių marių panoramos ir siluetai; kultūriniai elementai, įskaitant pašto kelio liekanas, X ir XI a. prekybines gyvenvietes, tradicinius žvejų kaimus ir kitą smėlio užpustytą archeologinį paveldą; taip pat erdvinė-planinė senųjų žvejų kaimų, tapusių kurortinėmis gyvenvietėmis, struktūra ir architektūra (senieji mediniai žvejų namai, XIX a. atsiradę profesionalios architektūros statiniai, įskaitant švyturius, prielaukas, bažnyčias, mokyklas, vilas); jūrinio kultūros paveldo elementai; gamtos ir žmogaus sukurti elementai, tarp kurių išsiskiria Didysis kopagūbris, pavienės kopos ir senovinių parabolinių kopų liekanos; žmonių sukurtas apsauginis pajūrio kopagūbris; moreninių salų liekanos, pajūrio ir pamario miškai bei pamario pusiasaliai (ragai); sengirės, kalnapušynai ir kita išskirtinė smėlynų augalija ir gyvūnija, įskaitant paukščių migracijos kelius; šios vietovės socialinės ir kultūrinės tradicijos, dvasingumas ir socialinis suvokimas, atspindintys ano meto vietinę gyvenseną, kurią formavo žvejai, menininkai, mokslininkai, buriuotojai ir sklandytojai, keliautojai bei kiti lankytojai.

V kriterijus. Kuršių nerija yra išskirtinis smėlio kopų kraštovaizdžio, kurio išlikimui nuolatinį pavojų kelia gamtos stichijos (vėjas, potvyniai ir atoslūgiai), pavyzdys. Pragaištingai įsikišus žmogui ir vos nesunaikinus nerijos, ji buvo atkurta ėmusis didžiulių XIX a. pradėtų ir iki mūsų dienų tebesitęsiančių apsaugos ir sutvirtinimo darbų.

Vientisumas

Visa Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio teritorija atspindi vertinguosius teritorijos ypatumus ir juos formuojančius procesus, išlaiko istorines funkcijas ir savitus darnios žemėnaudos būdus, susijusius su gamtinės aplinkos ypatumais, taip pat atskleidžia išskirtinį dvasinį žmogaus ir gamtos ryšį. Pasaulio paveldo vertybės teritorijos ribos yra pakankamos visoms jos išskirtinės visuotinės vertės savybėms išreikšti. Kai kurioms šių savybių, pavyzdžiui, žvejų namams, reikia rūpestingos priežiūros. Be to, šios savybės yra itin jautrios tokių grėsmių, kaip klimato kaita, nepalankūs klimato reiškiniai, gaisrai, pernelyg intensyvi plėtra ir turizmas, poveikiui. Dėl nuolatinės kultūrinio kraštovaizdžio raidos ir vystymosi labai svarbu reglamentuoti vertybės lankytojų skaičių. Siekiant išvengti bet kokių negrįžtamų pokyčių, galinčių kelti grėsmę nerijos išskirtinei visuotinei vertei, būtina reglamentuoti naują plėtrą ir kitą ekonominę veiklą. Pažeidžiamiausi Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio elementai yra seniausieji mediniai žvejų namai, profesionalios architektūros statinių medinis dekoras ir žmonių sukurtas apsauginis pajūrio kopagūbris, kuris patiria pasaulio klimato kaitos veikiamų gamtinių krantodaros procesų poveikį.

Autentiškumas

Kuršių nerija pasižymi itin vertingu kraštovaizdžiu. Ji yra savito žemėvaizdžio, atsiradusio dėl žmogaus įsikišimo ir tokių gamtos reiškinių, kaip klimato svyravimai, pavyzdys. Žmogaus įsikišimas buvo kartu ir pražūtingas, kai drastiškai naikinti miškai XVI a., ir naudingas, kaip rodo XIX a. įrengtos dirbtinės užtvaros jūros brovimuisi į sausumą sulaikyti. Kultūriniai, gamtiniai ir žmogaus sukurti Kuršių nerijos kultūrinio kraštovaizdžio elementai savo formomis, dydžiu, medžiagomis ir paskirtimi atspindi svarbiausius jo formavimosi bruožus. Kraštovaizdžio autentiškumą išreiškia įvairių istorinių laikotarpių materialinės ir dvasinės vertės, suformavusios jo tapatybę.

Kultūrinio kraštovaizdžio gyvumą, dvasingumą, jo ypatingą atmosferą ir išskirtinumą dar labiau paryškina autentiški vietinio nematerialaus paveldo elementai. Jie apima jūrinę kultūros paveldą, tradicinius amatus, folklorą ir meno tradicijas, etnografinius žvejų gyvensenos elementus, išskirtinius apsauginio pajūrio ir didžiojo kopagūbrio tvarkymo bei miško priežiūros būdus, taip pat nuo XIX a. susiklosčiusias darnios rekreacinės veiklos ir kultūrinio poilsio tradicijas.

Apsaugos ir valdymo reikalavimai

Kuršių nerija yra išsidėsčiusi Lietuvai priklausančioje Kuršių nerijos nacionalinio parko teritorijoje ir Rusijos Federacijai priklausančioje Nacionalinio parko *Kuršskaja kosa* teritorijoje. Šių nacionalinių parkų statusas leidžia užtikrinti kultūrinio kraštovaizdžio apsaugą. Abu nacionaliniai parkai turi bendrą tikslą – išsaugoti gamtos ir kultūros savybes, kurios atspindi šios vertybės išskirtinę visuotinę vertę. Viena svarbiausių išskirtinės visuotinės vertės išsaugojimo prielaidų yra tai, kad nacionalinių parkų žemė yra valstybės nuosavybė.

Abiejų valstybių vyriausybės yra atsakingos už Kuršių nerijos išsaugojimą: Lietuvos Respublikoje ši funkcija pavesta Aplinkos ministerijai ir jos įgaliotoms institucijoms, o Rusijos Federacijoje – Gamtos išteklių ir aplinkos ministerijai. Už nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugą atsako Kultūros paveldo departamentas prie Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos ir Rusijos Federacijos valstybinė Kaliningrado srities kultūros paveldo apsaugos

tarnyba. Vyriausybės įsteigė nacionalinių parkų direkcijas, kurios atlieka pagrindinę vertybės išsaugojimo, miškų ir pakrantės priežiūros funkciją.

Kuršių nerijos teritoriją Lietuvos Respublikoje administruoja Neringos ir Klaipėdos miestų savivaldybės, o Rusijos Federacijoje – valstybinė federalinė įmonė „Nacionalinis parkas *Kuršskaja kosa*“ kartu su Kaliningrado srities Zelenogradsko rajono *Kuršskaja kosa* savivalda. Lietuvos Respublikos vietos valdžios institucijos nustato pagrindines socialinės ir ekonominės plėtros kryptis, valdo ir planuoja gyvenviečių plėtrą ir, įgyvendindamos teritorijų planavimo dokumentus Lietuvai priklausančioje Kuršių nerijos dalyje, bendrai rūpinasi teritorijos apsauga ir tvarkymu. Vietos bendruomenė tiesiogiai dalyvauja saugant šios vertybės materialųjį paveldą. Ji taip pat yra šio regiono nematerialiojo paveldo saugotoja.

Siekiant veiksmingai tvarkyti ir apsaugoti šios vertybės išskirtinę visuotinę vertę, būtinas glaudesnis abiejų valstybių institucijų ir suinteresuotų subjektų vidaus ir tarpusavio bendradarbiavimas.

Lietuvos Respublikoje bet kokia veikla, kelianti grėsmę Kuršių nerijos išskirtinei visuotinei vertei, yra draudžiama vadovaujantis Saugomų teritorijų įstatymu (2001 m.) ir Kuršių nerijos nacionalinio parko apsaugos reglamentu (2002 m.). Rusijos Federacijoje atitinkamai galiojantys Rusijos Federacijos ypač saugomų gamtos teritorijų federalinis įstatymas (1995 m.) ir Federalinės valstybinės įmonės įstatymas (*FSBA*, 2012 m.) yra įgyvendinami pagal teritorijų planavimo dokumentus.

Įvairioms vertybės savybėms išsaugoti reikia skirtingų apsaugos režimų ir tvarkymo veiklos. Todėl nacionaliniuose parkuose išskirtos skirtingos tam tikros paskirties teritorijos, pavyzdžiui, rezervatai, draustiniai, rekreacinės, gyvenamosios ir kitos teritorijos. Visos šios priemonės nustatytos teritorijų planavimo dokumentuose.

Pagrindiniai Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo dokumentai yra Kuršių nerijos nacionalinio parko tvarkymo planas (2012 m. Vyriausybės patvirtintas teritorijų planavimo dokumentas) ir Kuršių nerijos nacionalinio parko ir jo zonų ribų planas (Seimo patvirtintas 2010 m.). Nuo 2007 m. įsigaliojo Klaipėdos miesto savivaldybės bendrasis planas, o nuo 2012 m. – Neringos savivaldybės bendrasis planas, patvirtintas savivaldybės.

Lietuvoje numatoma parengti bendrą teritorijų planavimo dokumentą, užtikrinantį vertybės išskirtinės visuotinės vertės išsaugojimą ir teritorijos valdymą. Pagrindinis Rusijos Federacijos teritorijų planavimo dokumentas yra Nacionalinio parko *Kuršskaja kosa* 2009–2013 metų plėtros planas.

Siekiant išsaugoti vertybės išskirtinę visuotinę vertę, būtina koordinuoti valstybių tarpusavio veiksmus. Baigus rengti ir suderinus integruotą Kuršių nerijos valdymo planą, apimantį visą vertybę, bus įgyvendintas siekis užtikrinti išskirtinės visuotinės vertės išsaugojimą, pagerinti abiejų valstybių institucijų tarpusavio bendradarbiavimą ir sudaryti bendrus susitarimus dėl veiksmų ateityje. Parengti šį valdymo planą yra svarbus žingsnis siekiant tinkamai valdyti vertybę. Todėl ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas siekiui įtraukti turizmo valdymo planą į integruotą Kuršių nerijos valdymo planą ir kitoms pagrindinėms problemoms, galinčioms turėti poveikį šiai vertybei, spręsti. Pirmenybė turi būti teikiama teritorijų planavimo dokumentų ir galiojančių teisės aktų įgyvendinimui užtikrinti.